

Надія Кіш

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті розглянуто компетентнісний підхід як провідний у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. З'ясовано сутність компетентнісного підходу та визначено систему компетентностей, володіння якими забезпечує сформованість складових культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців інженерної галузі.

Ключові слова: компетентнісний підхід, іншомовна комунікативна компетентність, культура іншомовного професійного спілкування, майбутні інженери.

Культура іншомовного професійного спілкування (КІПС – надалі) – це інтегральний показник, що характеризує високий рівень володіння іноземною мовою в ситуаціях, що передбачають використання фахових знань у відповідності до професійно-етичного кодексу, якого дотримуються в іншомовному професійному середовищі.

Шляхи вирішення проблеми формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів лежать у площині методологічних та загальнотеоретичних підходів до професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців, що становить предмет філософських, політичних, культурологічних і педагогічних дискусій (В. Андрущенко, Н. Бойченко, В. Вікторова, С. Гончаренко, І. Зязюн, К. Корсак, В. Кремень, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, В. Чепорова). Проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності висвітлюються у дослідженнях Т. Аванесова, Н. Гавриленко, О. Григоренко, Р. Гришкової, М. Євдокімова, В. Зикова, О. Іскандарова, Е. Комарова, Т. Кускова, Т. Лопатухіна, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, Р. Мільруд, А. Самсонова, О. Фадєйкіна, Л. Халяпіна та ін.

Метою даного дослідження є обґрунтування компетентнісного підходу у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань: а) з'ясування сутності компетентнісного підходу у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів; б) визначення системи компетентностей, володіння якими забезпечує сформованість складових культури іншомовного професійного спілку-

вання майбутніх фахівців інженерної галузі.

Компетентнісний підхід визначений нами як провідний у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів.

Компетентнісний підхід у формуванні КІПС передбачає виокремлення системи компетентностей, володіння якими забезпечує сформованість складових культури іншомовного професійного спілкування. Володіння культурою іншомовного професійного спілкування майбутніми інженерами забезпечується сукупністю компетентностей, які в нашому дослідженні були покладені в основу розробки критеріїв перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов. До них нами віднесено: лінгвістичну, соціокультурну, фахово-професійну іншомовну, культурно-етичну іншомовну компетентності.

Розкриття сутності цього підходу полягає в обґрунтуванні визначених компетентностей як таких, що дозволяють представити культуру іншомовного професійного спілкування у «координатах» компетентностей.

Згідно ключових положень Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performans and Instruction) поняття компетентності визначається як здатність кваліфіковано виконувати професійно-орієнтовані завдання. Поняття компетентність охоплює знання, уміння та навички, а також досвід міжособистісної взаємодії, володіння якими забезпечує успішність виконання діяльності [15].

Експерти програми «Definition and Selection of Competencies (DeSeCo)» визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби і виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії [18].

У дисертаційному дослідженні А. В. Василюк [4; 29, с. 9] уточнено значення термінів «кваліфікація» (документальне свідчення виконання програми навчання), «компетенція» (коло повноважень), «компетентність» (діяльнісне підтвердження знань, умінь і навичок).

У дослідженні І. Чемерис зауважується, що термін «компетенція» використовувався спочатку у сфері лінгвінодидактики (комунікативна компетенція, іншомовна комунікативна компетенція), а термін «компетентність» більшою мірою був зорієнтований на професійну освіту [11, с. 85].

Формування культури іншомовного професійного спілкування здійснюється в рамках вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Відтак повинні враховуватися сучасні тенденції,

рекомендації, які існують сфері вивчення іноземної мови. Так, наприклад, за матеріалами Ради Європи у процесі вивчення іноземної мови виокремлюють два види компетенцій: загальну та комунікативну, до складу якої входять лінгвістична, соціолінгвістична та прагматична компетенції [2, с. 33].

Володіння знаннями, уміннями і навичками культури іншомовного професійного спілкування відображено в сукупності вказаних компетентностей. Розкриття кожної з них дозволить представити різні сторони поняття культури іншомовного професійного спілкування.

Варто розуміти, що кожна з виокремлених компетентностей є складним утворенням, в якому відображено ті чи інші грані культури іншомовного професійного спілкування. Перед тим, як ми розкриємо сутність кожної з виокремлених нами компетентностей, вважаємо за необхідне внести чіткість у використання термінології, яку ототожнюватимемо або відокремлюватимемо з використовуваною нами.

Насамперед, йдеться: а) про вживання термінів «іншомовна професійна компетентність» та «комунікативна компетентність», в тому числі, «іншомовна комунікативна компетентність» та б) їх відношення (взаємозв'язок) з культурою іншомовного професійного спілкування.

Іншомовна професійна компетентність представлена в дослідженнях як:

– складна система, до складу якої входить комунікативна компетентність (І. В. Секрет) [10];

– система, володіння якою передбачає навички та вміння знаходження й оперування іншомовною професійно значущою інформацією, знання фахової термінологічної лексики, вміння читати і виділяти зі спеціалізованих текстів (О. А. Ізмайлова) [3];

– системне утворення, яке складається із професійної компетентності та її компонентів – предметних і галузевих компетентностей; ключових компетентностей, у т.ч. іншомовної комунікативної компетентності та її інваріантних складових – лінгвістичної, соціокультурної, референційної, дискурсивної компетентностей (Н. О. Микитенко) [8, с. 112].

Аналіз методичної літератури уможливив виокремлення В. Лукашенком різних підходів до виокремлення складових комунікативної компетенції лінгвістами вітчизняної та зарубіжної шкіл [7]. Отже, до складових комунікативної дослідники відносять наступні компетенції:

- лінгвістичну, соціолінгвістичну, прагматичну;
- мовну, мовленнєву, соціокультурну;
- лінгвістична, прагматична, соціолінгвістична, соціокультурна, дискурсивна;
- мовна, мовленнєва, соціокультурна, компенсаторна, учбово-пізнавальна;

- лінгвістична, прагматична, когнітивна, інформативна;
- лінгвістична, соціолінгвістична, соціокультурна, стратегічна, дискурсивна, соціальна;
- лінгвістична, соціолінгвістична, дискурсивна, соціокультурна, стратегічна, соціальна, психологічна;
- мовна, мовленнєва, соціокультурна;
- мовна, мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна;
- граматична (слова і правила), соціолінгвістична (правильність), дискурсивна (зв'язність і логічність), стратегічна (доречне використання комунікативних стратегій);
- лінгвістична (фонологія, орфографія, граматики, дискурс), прагматична (функції, варіації, інтеракції, культурний профіль).

Проблемами іншомовної комунікативної компетентності займаються зарубіжні вчені: Л.-Ф. Бахман (L.-F. Bachman) [12], У. Литтлвуд (W. Littlewood) [16], Р. Кэмпбелл (R. Campbell) [13], С. Савигнон (S. Savignon) [17], Д. Хаймз (D. Hymes) [14] та ін.

Іншомовна комунікативна компетентність, на думку дослідників:

– входить у структуру комунікативної культури і опирається на професійну компетенцію, яка передбачає навички та вміння знаходження і оперування іншомовною професійно значущою інформацією, знання фахової термінологічної лексики, вміння читати і виділяти зі спеціалізованих текстів (О. А. Ізмайлова) [3];

– складається із лінгвістичного, соціолінгвістичного, стратегічного, професійного компонентів (С. В. Козак) [6];

– включає: лінгвістичну, соціолінгвістичну, мовленнєву, соціокультурну, стратегічну компетентності (О. Коваленко) [5];

– передбачає сформованість низки компетентностей і компетенцій, серед яких виокремлюють: комунікативну, соціокультурну, міжкультурну, професійну компетентності (В. В. Панченко) [9].

Отже, більшість дослідників вважають, що іншомовна комунікативна компетентність є складовою іншомовної професійної компетентності. Остання трактується як ширше поняття, яке, окрім комунікативної компетентності, включає фахову компетентність, предметно-орієнтовану тощо. В свою чергу, комунікативна компетентність є складовою комунікативної культури. Або комунікативна культура забезпечується, крім іншого, комунікативною компетентністю.

Щодо культури іншомовного професійного спілкування, то, як видно із рис. 1, її базовими компонентами є культура мови і мовлення, культура спілкування, культура мислення.

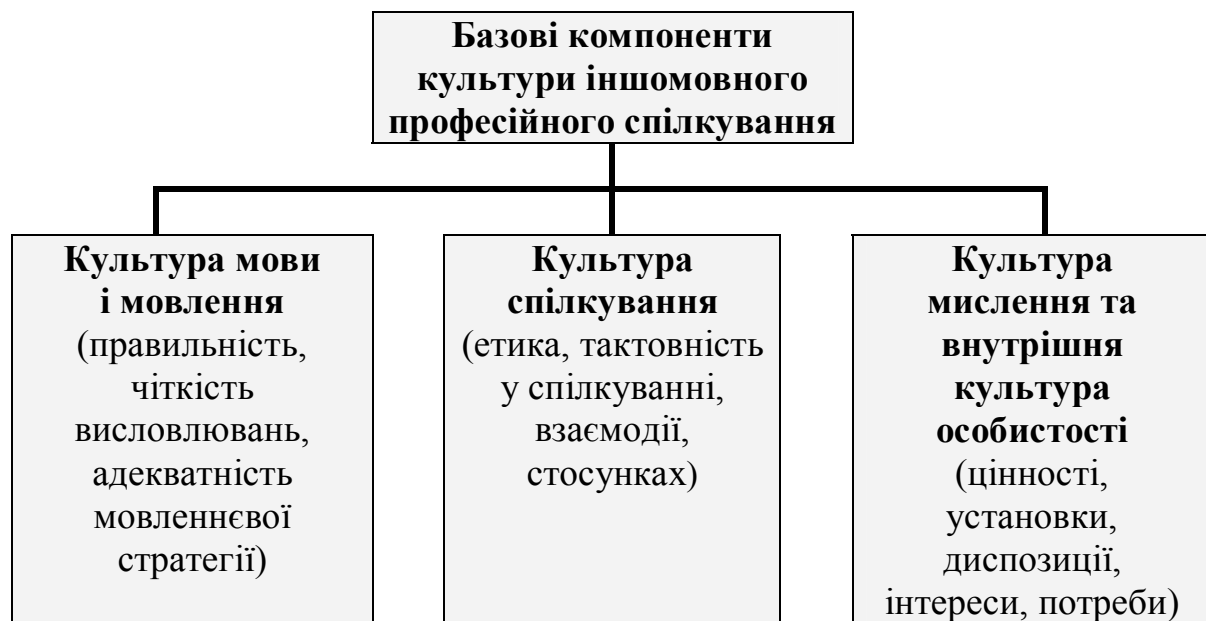

Рис. 1. Базові компоненти культури іншомовного професійного спілкування

Культура мови і мовлення передбачає володіння знаннями (когнітивна складова компетентності) та уміннями (операційна складова компетентності), що забезпечують ефективність комунікації. Тобто культура мови і мовлення забезпечується сукупністю компетентностей, до яких відносимо: мовну, мовленнєву, лінгвістичну.

Культура спілкування, яка трактується нами дещо ширше, ніж комунікативна культура, оскільки виступає як загальне у відношенні до одиничного, є складним утворенням, що включає і комунікативну культуру, і культуру поведінки, і культуру ділових відносин. Оскільки комунікативна культура, в тому числі іншомовна, забезпечується іншомовною комунікативною компетентністю, то і культура іншомовного професійного спілкування також ґрунтується на іншомовній комунікативній компетентності, яка включає (як видно із досліджень, у різних авторів зустрічаються різні складові іншомовної комунікативної компетентності, але ті, які зустрічаються найчастіше, називатимемо інваріантними) такі інваріантні складові: мовну, мовленнєву, лінгвістичну, соціокультурну, професійну.

Культура спілкування – це і культура взаємовідносин, що ґрунтується на знаннях етичних норм і правил поведінки, спілкування. Так само і культура іншомовного професійного спілкування охоплює (включає) культуру ділового спілкування, знання етичних норм і правил у професійних взаємовідносинах, знання про традиції, звичаї, норми поведінки і спілкування у іншомовному середовищі. Володіння знаннями та уміннями, які забезпечують ефективність ділового спілкування забезпечується як фаховою компетентністю, так і етико-професійною.

Володіння знаннями про звичаї, традиції культури народу, мовою якого здійснюється спілкування та уміннями використовувати ці знання в іншомовному середовищі забезпечується соціокультурною та культурно-етичною компетентностями.

Таким чином, аналітичним шляхом визначено сукупність компетентностей, які забезпечують ефективність формування КІПС майбутніх інженерів. До них відносимо: лінгвістичну, соціокультурну, фахову іншомовну, культурно-етичну іншомовну компетентності.

- Лінгвістична компетентність відображає знання слів і правил формування граматичних форм та побудови осмислених фраз та умінь вибудовувати граматично правильні форми і синтаксичні структури, а також розуміти смислові відрізки мови та використовувати їх у тому значенні, в якому вони використовуються носіями мови.

- Соціокультурна компетентність відображає рівень володіння знаннями про звичаї, традиції, культуру народу, мова якого вивчається, а також уміннями використовувати ці знання в адекватних ситуаціях взаємодії.

- Фахова іншомовна компетентність ґрунтується на іншомовних знаннях фахової термінології, іншомовної професійної лексики та уміннях використовувати їх для вирішення професійно орієнтованих задач у іншомовному середовищі.

- Культурно-етична іншомовна компетентність полягає у володінні знаннями про культурно-етичні норми, правила, що регулюють професійну взаємодію у іншомовному комунікативному середовищі, етику ділового спілкування (усного, письмового) та досвідом здійснення такої взаємодії у ситуаціях, наближених до професійних.

Розробка технології системного опанування КІПС повинна враховувати формування компетентностей, що є базовими для культури іншомовного професійного спілкування.

Таким чином, компетентнісний підхід дозволив виокремити сукупність компетентностей, які забезпечують ефективність формування КІПС майбутніх інженерів. До них відносимо: лінгвістичну, соціокультурну, фахову іншомовну, культурно-етичну іншомовну компетентності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті різних методів навчання, які використовуємо в процесі формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюк А. В. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989–1997 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Василюк. – Київ, 1998. – 20 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення,

- викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Ізмайлова О. А. Формування іншомовної комунікативної компетенції як структурного компоненту комунікативної культури студентів мовних ВНЗ / Оксана Андріївна Ізмайлова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – Вип. 17. – С. 67–72.
 4. Кіш Н. В. Соціально-психологічна компетентність особистості: її роль у становленні фахівця / Н. В. Кіш, М. В. Опачко // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2006. – Випуск 10. – С. 88–91
 5. Коваленко О. Формування компетентнісного підходу до вивчення іноземних мов / Оксана Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 3. – С. 30.
 6. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Козак Світлана Василівна. – Одеса, 2001. – 224 с.
 7. Лукашенко В. Історія виникнення комунікативного підходу / Віктор Лукашенко // Основні тези. Моделі комунікативної компетенції. – 2008. – № 1. – С. 187–190.
 8. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю : монографія / Наталія Олександрівна Микитенко / за ред. д. пед. н., проф., члена-кореспондента НАПН України Г. В. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – 411 с.
 9. Панченко В. В. Специфіка формування іншомовної комунікативної культури студентів-магістрів університету / В. В. Панченко // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – Випуск 8. – С. 77–80.
 10. Секрет І. В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення / Ірина Володимирівна Секрет // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 2. – С. 35–41.
 11. Чемерис І. М. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності та компетенції / Інна Михайлівна Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 2(20). – С. 84–88.
 12. Bachman L. Fundamental Considerations in Language Testing / L. Bachman. – Oxford : University press, 1991. – 117 p.
 13. Campbell R. The Study of Language Acquisition / Campbell R., Wales R. // In J. Lyons (ed.) New Horizons in Linguistics Harodsworth. – Pinguin Books Ltd, 1970. – PP. 242–260.
 14. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes // In J. B. Pride, J. Holmes (eds.) Sociolinguistics. – Baltimore, USA : Penguin Education,

- Penguin Books Ltd., 1972. – PP. 269–293.
15. International Board of Standards for Training, Performans and Instruction [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 18.04.2013: <http://www.ibstpi.org/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
 16. Littlewood W. T. Communicative approach to language teaching methodology / Littlewood W. T. // CLCS Occasional Paper. – 1983. – No. 7. – Dublin : Dublin, University Trinity College, Centre for Language and Communication Studies. – 23 p.
 17. Savignon S. J. Interpreting Communicative Language Teaching. Context and Concerns in Teacher Education / Savignon S. J. – New Haven & London : Yale University Press, 2002. – 243 p.
 18. «DeSeCo» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 18.04.2013: <http://www.oecd.org/fr/edu/apprendre-au-dela-de-l-ecole/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>. – Загол. з екрану. – Мова англ.